

M. R.

Nowe próbne wytopy żelaza w dymarkach

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 12/2, 483-484

1967

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

średnio 1,60 m. Fosa, prowadzona przy nim, wskazuje niewątpliwie na jego obronny charakter. Technika muru, pozbawionego zupełnie ceramiki, wykazuje analogie z XIII-wiecznymi konstrukcjami obronnymi, co pozwala na stwierdzenie, że mamy tu do czynienia z najstarszą z dotychczas znalezionych na zamku budowli — resztą fortyfikacji z okresu przed XIV w.

Badania baszty przyródkowej pozwoliły stwierdzić, że zachowane mury i detale architektoniczne pochodzą z XIV w. Przejście gankowe w narożniku baszty wskazuje na pierwotną wysokość murów zewnętrznych zamku.

Ostatnim był referat dra Józefa Piotrowicza *Walka klasowa w żupach krakowskich i jej formy (do 1772 r.)*. Żupy krakowskie, będące największym przedsiębiorstwem w przedrozbiorowej Polsce, charakteryzowały się w stosunkach produkcyjnych już w XIV w. specyficznym połączeniem elementów feudalnych i kapitalistycznych, z przewagą pracy wolnonajemnej, z akordowym systemem płac i daleko posuniętą specjalizacją robót.

Nieliczne wzmianki źródłowe od XIV do drugiej połowy XVI w. wskazują, że sporadycznie dochodziło w obu żupach do wystąpień tak kopaczy, jak i tragarzy, najczęściej z powodu przedłużania czasu pracy, przydziału miejsc pracy i dążności do redukcji płac. Formami oporu było porzucanie pracy lub dewastacja kopalni, widoczne też są wpływy na górników radykalnych społecznie prądów religijnych.

Umocnienie pozycji szlachty w społeczeństwie w ciągu XVI w. zaciążyło również na przemyśle solnym, m. in. w postaci wyłącznego piastowania przez jej przedstawicieli głównych urzędów żupnych i przejęcia kontroli nad gospodarką żup krakowskich. Rabunkowa eksploatacja kopalni, postępujące zadłużenie żup świadczeniami i bezwład handlu, a zwłaszcza ciągły wzrost cen, odbijały się fatalnie na realnych płacach robotniczych. Toteż w latach 1580—1725 główną przyczyną wystąpień górników przeciw władzom żup stały się tzw. wynoski — tradycyjne deputaty soli. Ograniczanie wynosków i próby ich likwidacji powodowały strajki, a z czasem i wystąpienia zbrojne, nie przynoszące na ogół wydatnej poprawy zarobków natomiast surowo karane. Szczególnie krwawo stłumiono bunt w Wieliczce w 1690 r. Wielorakie formy biernego i czynnego oporu radykalizujących się robotników żup krakowskich, pogromy „łamistrajków” i tworzenie „funduszu strajkowego” wyprzedziły o kilka wieków podobną praktykę wystąpień klasy robotniczej epoki kapitalizmu.

Reformy gospodarki żupnej i płac pracowniczych dokonane w czasach saskich nie przyniosły górnikom Wieliczki i Bochni trwałej poprawy wobec postępującej dewaluacji pieniądza. Jednakże brak w tym okresie prób protestu przeciw sztywnym płacom, co było skutkiem wprowadzenia niezwykle ostrej dyscypliny i „rejestru kar”, a nadto oparcia załogi kopalni o zależną ludność miejscową.

Zakończeniem sesji była ożywiona dyskusja nad poszczególnymi referatami. Materiały sesji mają być zamieszczone w drugim tomie wydawnictwa „*Studia i Materiały do Dziejów Żup Solnych w Polsce*”. Następną sesją naukową, poświęconą historii górnictwa solnego Polski środkowej i północnej, postanowiono odbyć w 1967 r.

Kazimierz Maślankiewicz

NOWE PRÓBNE WYTOPY ŻELAZA W DYMARKACH

W dniach 7—8 października 1966 r. przeprowadzono w Słupi Nowej dwa próbne wytopy w dymarkach typu świętokrzyskiego. Pierwszego wytopu dokonano z tzw. młotowiną (zendrą), drugiego natomiast — z rudą hematytową z Rudelk sztucznie wzbogaconą pierwiastkami śladowymi.

Doświadczenie pierwsze nawiązywało do metalu z czasów odrodzenia, produkowanego m.in. w Polsce jako tzw. *dul*, a na Rusi Moskiewskiej — w postaci tzw. *układu*. Wytop przebiegał podobnie, jak ze wsadem normalnym (z rudą hematytową), zauważono też jednak zjawiska specyficzne: trudną redukcję, wymagającą zwiększonej ilości węgla. Otrzymane grapie i gąbkę poddano badaniom chemicznym i metalograficznym, stwierdzając występowanie nierównomiernego, lecz zwiększonego naazotowania.

Doświadczenie drugie miało na celu zorientowanie się, w jakiej mierze w procesie świętokrzyskim pierwiastki śladowe przechodzą do metalu i do żużla. Doświadczenie przebiegało najzupełniej podobnie, jak dla rud zwykłych, dostarczając bogatego materiału dla badań chemicznych, metalograficznych i spektralnych.

M. R.

DOKTORAT Z ZAKRESU HISTORII NAUKI

W dniu 8 marca 1966 r. na Wydziale Pedagogicznym Uniwersytetu Warszawskiego odbyła się publiczna dyskusja nad rozprawą doktorską mgr Zofii Skubały-Tokarskiej *Społeczna rola Wolnej Wszechnicy Polskiej*.

Dysertacja przedstawiła linię rozwojową warszawskiej uczelni prywatnej na poziomie akademickim, wydobyla charakterystyczne cechy różniące tę szkołę od innych współczesnych szkół akademickich oraz omówiła jej strukturę organizacyjną, jej oblicze naukowe i światopoglądowe. Doktorantka w sposób jasny wykazała, dlaczego właśnie w tej uczelni rozwijały się wcześniej aniżeli w uniwersytetach takie dyscypliny społeczne, jak socjologia, pedagogika, psychologia i ekonomia polityczna. Rozwijanie tych dyscyplin związane było z poglądami większości grona naukowego Wolnej Wszechnicy Polskiej na rolę nauki w procesie przeobrażania stosunków społecznych.

Promotorem był prof. Bogdan Suchodolski, recenzentami: prof. Marian Serejski i prof. Ryszard Wroczyński. W wyniku rozprawy Rada Wydziału nadała jednomyślnie Zofii Skubale-Tokarskiej stopień doktora nauk humanistycznych.

K R O N I K A   K R A J O W A

50 LAT POLSKO-RADZIECKICH STOSUNKÓW SPOŁECZNYCH I KULTURALNYCH

W dniach 25—26 października 1966 r. odbyła się w Warszawie sesja naukowa poświęcona półwieczu społecznych i kulturalnych stosunków polsko-radzieckich. Organizatorami jej byli: Zakład Historii Stosunków Polsko-Radzieckich PAN oraz Zarząd Główny Towarzystwa Przyjaźni Polsko-Radzieckiej. Spośród licznych referatów wygłoszonych na sesji należy tu wymienić interesujący dla historyka nauki referat prof. Ignacego Maleckiego o współpracy nauki polskiej i radzieckiej w ostatnim dwudziestolecu.

J. R.

TEORIA I HISTORIA ODLEWNICTWA

W dniach 18—19 listopada 1966 r. odbyła się w Krakowie konferencja naukowa, zorganizowana przez Komitet Hutnictwa Polskiej Akademii Nauk i Stowarzyszenie Techniczne Odlewników Polskich pod hasłem *Teoria w praktyce odlewnictwa*. Pro-